

2010:45

Torsebro krutbruk 2010

Slutrapport antikvarisk medverkan, 2010

Jimmy Juhlin Alftberg

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2010:45

Torsebro krutbruk 2010

- murnings- och snickeriarbeten

Slutrapport antikvarisk medverkan, 2010
Färlöv socken, 1045
Kristianstad kommun
Skåne län

Jimmy Juhlin Alftberg

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2009 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2010:45
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Skorstenen under arbetet.
Fotografier: Jimmy Juhlin Alftberg, om inget annat anges.
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

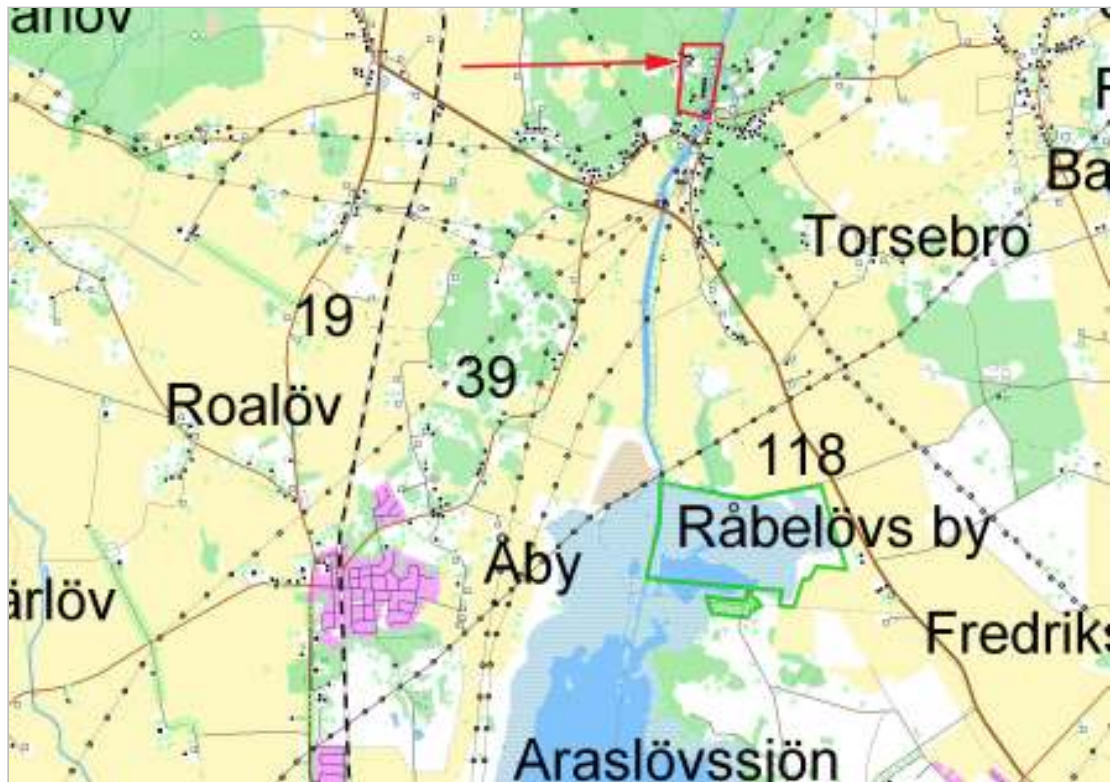
Torsebro krutbruk 2010

Innehåll

Sammanfattning	5
Administrativa uppgifter	5
Byggnadshistorik med relevans för arbetet	5
Utförda åtgärder	5
Murningsarbeten	6
Snickeriarbeten	8
Avvikelser från handlingarna	9
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	9
Iakttagelser under restaureringen	9
Övriga handlingar med relevans för arbetet	10
Bildgalleri	11

Kristianstad kommun, Torsebro ungefärligt markerat.

Del av Färlöv socken, Torsebro krutbruk markerat.

Sammanfattning

Årets arbeten innefattar taklagning och svampsanering på det norra brygghusets södra takfall (byggnad 13) och fullständig ommurning av skorstenen på den västra arbetarbostaden (byggnad 7). Dessutom skedde mindre tillkommande arbeten på mot skorstenen angränsande tak. På arbetarbostaden gjordes även midre taklagningar i anslutning till västra gaveln – där även vindskivor och vattbrädor byttes.

Administrativa uppgifter

Objekt	Torsebro krutbruk
Socken	Färlöv
Kommun	Kristianstad
Regionmuseets diariernr.	K12.20-197-10, 1045
Länsstyrelsens beslut	2010-06-10 (dnr 434-77614-09)
Byggherre/beställare	Harriet Fahlström
Entreprenör	HN byggnadsvård HB, (murning) BG bygg AB (snickeri)
Antikvarisk medverkan	Jimmy Juhlin Alftberg
Byggnadstid	augusti – september 2010
Slutbesiktning	2009-09-29

Byggnadshistorik med relevans för arbetet

Torsebro krutbruk skyddas sedan 1996 som byggnadsminne. Samtliga aktuella åtgärder är utförda enligt den Vård- och underhållsplan som upprättades hösten 2006 av Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne (Rapport 2006:70, <http://www.regionmuseet.se/rapporter.htm>).

Inför arbetet 2010 gavs Regionmuseet – likt arbetsinsatserna 2008 och 2009 – fullmakt av fastighetsägaren att på enklaste sätt sköta upphandlingen och all myndighets- och entreprenörskontakt. Tillika gav Länsstyrelsen i Skåne Regionmuseet i uppdrag att samtidigt fungera som antikvariskt medverkande.

Utförda åtgärder

Samtliga byggnader anges i rapporten med de namn de tillskrevs vid upprättandet av situationsplanen å fig. 1, vilken utfördes i samband med byggnadsminnesförklaringen 1996. Röda markeringar på fig. 1 visar de aktuella byggnaderna vid 2010 års insats.

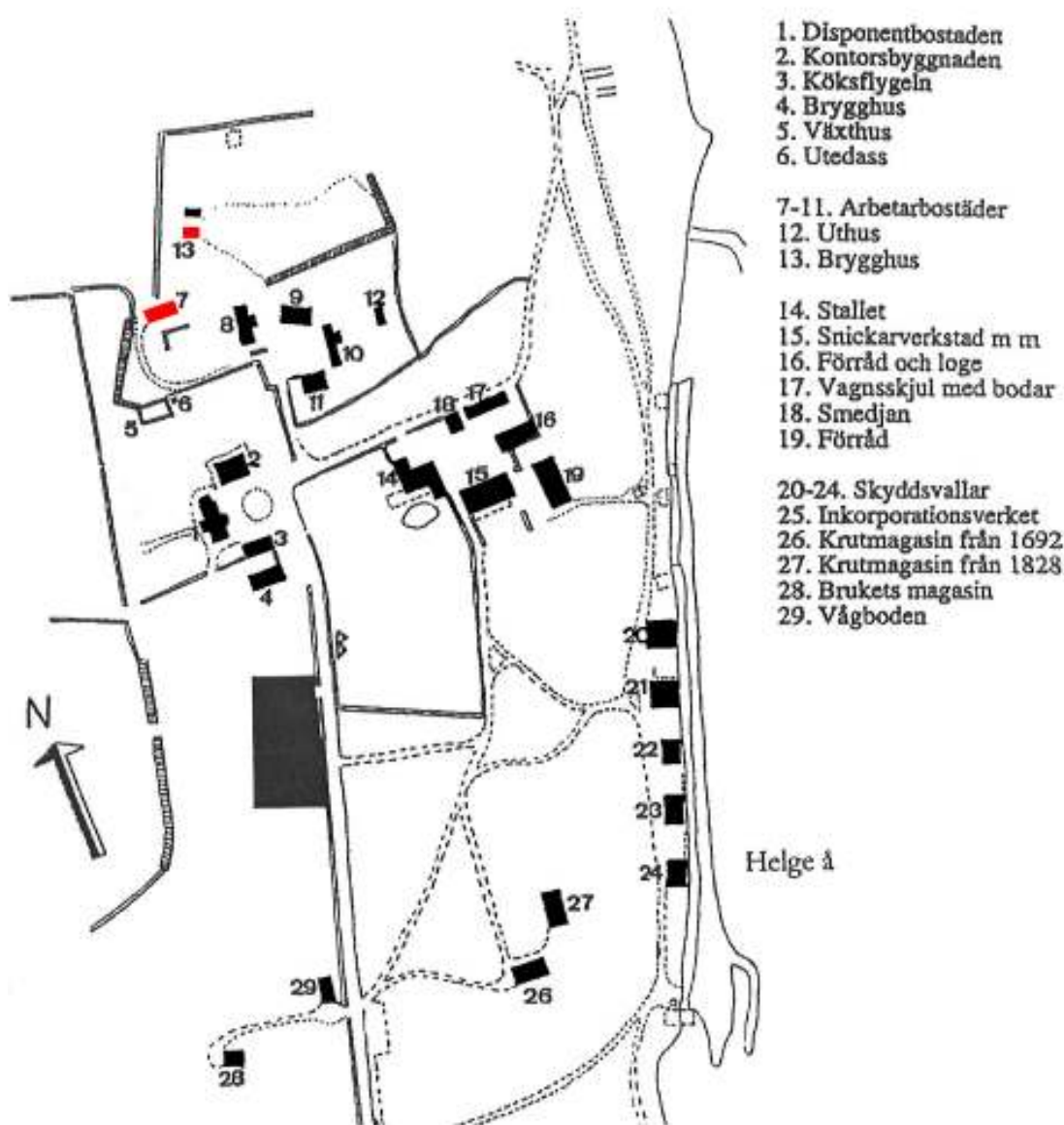

Fig. 1. Situationsplan Torsebro krutbruk.

Murningsarbeten

Skorstenen på den västra arbetarbostaden (byggnad 7) uppvisade vid skadeinventeringstillfället 2006 svåra brister i form av putssläpp och frostsprängning. Dessutom fanns läckage i anslutning till takfallet, och själva murstocken var påfallande fuktig – kondensvatten från skorstenen sipprade även periodvis ner i eldstadskomplexet. Misstankar fanns om att den senaste renoveringen, troligtvis utförd på 1980-talet, var undermåligt utförd. I samband med det arbetet försågs skorstenen med två insatsrör (flexislang, fig. 3).

Vid årets ommurning plockades först samtliga tegelstenar ner till i höjd med den stenbas som sticker upp ca 50 cm från takfallet. I samband med detta noterades att skorstenens toppdel fyllts igen med en massiv "cementplugg", i stället för som brukligt är med en ca 5 – 10 cm tjock toppförsegling, vars huvudsakliga

syfte – förutom att hindra regnvatten från att rinna ner i skorstenen – är att hålla insatsrören på plats (fig. 2). Efter att pluggen tagits bort kunde det konstateras att insatsrören isolerats med ca 5 cm tjock mineralisolering.

Bland det nedmonterade tegelmaterialet kunde två olika typer av tegelstenar urskiljas – 5 x 10” och 5 x 11”, där den övre halvan av skorstenen hade det något mindre tegelformatet. Efterhand som tegelstenarna monterades ned togs automatiskt den sentida cementputsen bort.

Ommurning skedde därefter med nya handslagna tegelstenar, inhandlade specifikt till Torsebro krutbruk under mitten på 1990-talet. Teglet murades och fogades med färdigdoserat hydrauliskt kalkbruk (Weber, CAL 148). Insatsrörens toppkoner säkrades med en ca 6 cm tjock försegling av kalkbruk. Avslutningsvis återmonterades skorstenshuvnen och stegkasskyddet.

I anslutning till skorstensbasen, vilken fogades med kalkbruk, utfördes mindre säkringsåtgärder på angränsande takparti. Den befintliga takpappen, som befanns uttjänt, kompletterades med ny (ICO-PAL topsafe 3 kolsvart) och de närmsta ströläkterna på ömse sidor om skorstenen byttes för att skapa erforderliga fästpunkter åt bärläktorna (fig. 15). Den befintliga blyplåten på skorstenens baksida återanvändes efter justering och fästes mot skorstensfogarna genom spikning. Tio nya takpannor likt befintliga monterades som ersättning för trasiga pannor – reservpannor fanns att tillgå på vinden till arbetarbostaden.

Fig. 2. "Betongplugg" i skorstenspipan.

Fig. 3. Efter att teglet monterats ned.

Fig. 4. Skorstensbasen av sten.

Fig. 5. Cementputs på tegelsten.

Snickeriarbeten

På brygghusets (byggnad 13) södra takfall, på insidan, fanns ett pågående svampangrepp som åtgärdades. Angreppet fanns på västra gavelröstets insida (fig. 6), på en sparre ovan ytterdörren samt partiellt på underbrädningen (fig. 16). Typen av svamp är okänd men sannolikt rörde det sig inte om äkta hussvamp.

Efter att all eternit (sinuskorrugerade plattor och raka nockvinklar) monterats ned stod det klart att skadan var aningen mer omfattande eftersom den gamla underlagspappan uppvisade svår sprickbildning. Befintlig underbrädning kunde på flera ställen karaktäriseras som ”knäckebrödslik” och flera ströläcker/bärläcker var rötangripna. Dessutom var ca 90% av all gammal takpapp förbrukad.

Efter att trasig och förbrukad takpapp och underbrädning avlägsnats skarvades sparren ca 1,5 m från lejden (stående bladskarv). På den västra sparren, mot västra gavelöstet, gjordes bedömningen att svampen – som endast till ringa omfattning fått fäste i timret – kunde avlägsnas genom bortskärning. Ny underbrädning med mått likt det borttagna återsattes och fästes med blanka spik. Ny takpapp i två lager lades över hela takfallet (ytpapp: ICO-PAL topsafe 3 kolsvart, underlagspapp: ICO-PAL YAP 2200) och nya strö och bärläcker sattes. De gamla skruvarna till eternitplattorna återanvändes. Trasigt eternitmaterial återsattes med nytt, begagnat enligt befintligt utförande.

Fig. 6. Svampangripet parti på gavelröstet.

Fig. 7. Uttjänt, äldre underbrädning.

Fig. 8. Skada vid västra partiet.

Fig. 9. Skorstenen som ommurades 2009.

Vidare utfördes en mindre taklagning på arbetarbostadens norra takfall, vid nordvästra hörnet. Detta i form av partiellt byte av rötskadad läkt och återsättning av takpannor. Dessutom byttes de västra vindskivorna och vattbrädorna mot nya i utförande likt befintligt, dvs ohyvlad gran (vindskivor ca 1 x 8", vattbrädor 1 x 4"). Fästning gjordes med blanka spik och det nya virket målades; vindskivorna med faluröd slamfärg och vattbrädorna med vit linoljefärg. Fogar i träet snedskarvades.

Avvikelser från handlingarna

Inga avvikelser har noterats.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Arbetena är utförda enligt Länsstyrelsens intentioner samt efter byggnadernas egna förutsättningar. Byggnadsminnets kulturhistoriska värde bedöms inte ha minskat efter utförda åtgärder. Hantverkarna har visat stor skicklighet, god förståelse för de antikvariska aspekterna samt stort engagemang för sättet att arbeta inom ramen för byggnadsminnet.

lakttagelser under restaureringen

Isolering i skorstenspipa med insatsrör utförs normalt med Vermikulite, ett lermineral som motstår och fördelar värmen från insatsrören. Utan isolering kan kondensering ske i samband med att insatsrörens värme möter den kyliga luften i skorstenspipan. Emellertid bedömdes den befintliga isoleringen som tillräcklig och orsaken till de omfattande fuktproblemen tillskrevs snarare det myckna cementbruket, vilket genom sin täthet och hårdhet hindrat naturlig upptorkning.

I möjligaste mån skulle teglet från skorstenen återanvändas, men då det visade sig att skorstenen putsats med cementbruk, vilket inte i nöjaktig omfattning kunde avlägsnas från tegelstenarna, samt att stenarna rent allmänt var i dåligt skick, beslöts att återuppföra skorstenen med det handslagna tegel som sedan tidigare inhandlats till krutbruket. Dessutom beslöts att avstå från putsningen eftersom det stod klart att ett säkerställande av fuktvandringen var av större betydelse för byggnadsminnets fortlevnad än en omputsning som inte med säkerhet kan beläggas vara ursprunglig (skorstenen har sannolikt även ommurats flera gånger genom åren och i sitt ursprungliga skick torde den varit uppförd av sten – sannolikt har den även varit kortare).

Skorstenen bör de närmsta åren efter arbetet hållas under uppsikt och om kondensproblemet fortsätter går det att på enkelt vis komplettera isoleringsmaterialet genom att hugga upp toppkröningen. Det ska dock nämnas att hållfastheten på den igensättning som är gjord i spiskåpan, och som består av trapetskorrugerad plåt, först måste undersökas. Vid årets arbete gjordes en okulärbesiktning som gav vid handen att plåten åtminstone måste stabiliseras med en mittställd bärlina.

Övriga handlingar med relevans för arbetet

- 2009-10-19 Ansökan om byggnadsvårdsbidrag (Regionmuseet genom fullmakt)
- 2010-06-10 Länsstyrelsens tillståndsbeslut (dnr 432-8475-10)
- 2009-03-26 Länsstyrelsens beslut angående byggnadsvårdsbidrag (dnr 434-77614-08)
- 2010-09-29 Regionmuseets slutbesiktningsprotokoll

Kristianstad 2010-10-04

Jimmy Jublin Alfberg

Bildgalleri

Fig. 10. Skorstenen innan arbetet.

Fig. 11. Skorstenen efter arbetet.

Fig. 12. Lerbruk på sotad tegelsten. Notera sotet på den starkt vittrade lerfogen, vilket vittnar om att skorstenen invändigt var i tämligen dåligt skick innan insatsrören monterades.

Fig. 13. Igensättningen inne i spiskåpan.

Fig. 14. Bakugnens yttervägg rengjord.

Fig. 15. Bytt ströläkt vid skorstenens östra sida, samt partiell takpappslagning. Foto Henrik Nilsson, 2010.

Fig. 16. Innan arbetet. Svampangrepp på den mittre sparren.

Fig. 17. Brygguset efter arbetet (sista nockvinkeln ännu inte monterad då bilden togs).

Regionmuseets rapportserie 2010

Kulturmiljö

1. Vä 2:107, Vä sn, FU, Anders Edring, 2009
2. Villa Petterssons trädgård – en restaurering, Svalöv sn, AK, Anna Rabow, 2008
3. Marsvinsholms slott – renovering av balustrader, Balkåkra sn, AK, Kristina Nilén, 2008
4. Gravfältet i Färlöv, Färlövs sn, FU + UN, Tony Björk, 1995 – 2005
5. Glimmebodagården – taktäckning, Brösarps sn, AK, Emelie Petersson, 2009
6. Gylstorp. Medeltida odlingslämningar i Visseltofta sn, FU, Tony Björk & Brita Tronde, 2009
7. Väsby kyrka. Bland taklagare och takläggare, Väsby sn, AK, Petter Jansson, 2009
8. Odyssé längs Skånes kuster. Kust och Historia i Skåne. Bertil Helgesson, 2010
9. Övedskloster – restaurering av terrassmuren, Öved sn, AK, Kristina Nilén, 2007-2008
10. Stångby kyrka – utvändig renovering, Stångby sn, AK, Cecilia Pantzar & Kristina Nilén, 2005-2006
11. Kristianstads station – antikvarisk förundersökning, Kristianstad, AF, Emelie Petersson & Heikki Ranta, 2010
12. Allhelgonakyrkan i Lund – utvändig restaurering etapp I, Lunds socken, AK/AM, Petter Jansson, 2009
13. Hotade arter och byggnader –tips och råd vid byggnadsvård. PJ, Nils-Otto Nilsson & Åsa Jakobsson, 2009-2010
14. Människan och landskapet –Metodutveckling, etnobiologi för kulturmiljövård. PJ, Åsa Jakobsson, Anki Karlsson & Cissela Olsson, 2010
15. Vrams Gunnarstorps slott – utvändiga arbeten, Bjuvs sn, AK, Emelie Petersson, 2009
16. Ballingstorpsgården, Kviinge sn, AK, Emelie Petersson, 2010
17. Renovering av stenvalvsbro vid Öveds kloster, Öved sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
18. Mörarps kyrka – invändig renovering och konservering, Mörarps sn, AK, Lotta Eriksson, 2010
19. Tullstorpsåprojektet, Trelleborgs kn, KA, Bertil Helgesson & Cissela Olsson, 2010
20. Örnanäs – arbeten 2009 – 2010, Örkened sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
21. Örtofta slott vid Bråån – kulturhistorisk utredning i samband med våtmarksprojekt, Örtofta sn, Kristina Nilén, 2010
22. Övedsklosters alléer. Öveds sn, PJ, Patrik Olsson, 2010
23. Sporrakulla gård 2010 – tak- och timmerarbeten, Glimåkra sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
24. Gamla begravningsplatsen i Kristianstad, Kristianstad sn, DK, Lotta Eriksson, 2010
25. Tomelilla Byagård – takarbeten 2010, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
26. Tomelilla Byagård – fasadarbeten 2010, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
27. Silversmedjan Kv Vapenbrodern 8, Kristianstad, Kristianstads sn, AK Katarina Olsson, 2008
28. Fjälalstorps småskola – ommålning av fasad, AM, Helene Stalin Åkesson, 2010
29. Bälteberga Korsvirkeshuset – utvändig renovering, Ottarps sn, AK, Kristina Nilén, 2008-2009
30. Ilstorps kyrka – fönsterarbeten, Ilstorps sn, AK, Lotta Eriksson, 2009 – 2010
31. Heliga Trefaldighetskyrkan – tillbyggnad och invändig ombyggnad, Kristianstad sn, AM, Lotta Eriksson, 2009 – 2010
32. Norra Mellby kyrka – renovering av vapenhusets tak, Norra Mellby sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
33. Lunds domkyrka – ändring av västportalens trappa, Lund, AM, Heikki Ranta, 2010
34. Övedskloster – förändringar vid trädgårdskanalen, Öveds sn, AK, Kristina Nilén & Lars Salminen, 2009-2010
35. Östra Karup kyrkogård, Östra krup sn, DK, Lotta Eriksson, 2010
36. Blåherre mölla – en kvarnmiljö för möten mellan då och nu, Maglehems sn, BMU, Ingela Blomén, Helen Carlsson & Helene Stalin Åkesson, 2009 – 2010
37. Mejeriet Skarhults gods – takrenovering, Skarhult sn, AM, Kristina Nilén, 2010

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

38. Saltkokningshuset - utvändig ommålning, Karlskrona, AM, Emelie Petersson, 2010
39. Glimmebodagården, Brösarps sn, AM, Emelie Petersson, 2010
40. Smedtorpet, Hässleholm sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
41. Tobaksmonopolet 2010 – fasadrenovering, Fjälkinge sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
42. Ballingstorps trädgårdar, Kvänge sn, DK, Cissela Olsson, Emelie Petersson & Brita Tronde, 2010
43. Södra Mellby mölla – tre vingar och en vingbalk, Södra Mellby sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2008-2010
44. Bondrumsgården 2010, Fågeltofta sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
45. Torsebro krutbruk 2010 – murnings- och snickeriarbeten, Färlöv sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010

Förkortningar:

AF- antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AM- antikvarisk medverkan
AU- arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt
FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD- murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning
PJ- projektrapport
VP- vårdplan
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD- byggn-ark-dokumentation
BMU- byggnadsminnesutredning

